

Landbrugets Andelsvirksomhed.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening

d. 30. Januar 1902. *)

Af

Folketingsmand M. P. Blem.

Den første danske Forbrugsforening oprettedes i Thisted i 1866. Den stiftedes som bekendt af Byens Præst, Provst Sonne, der saaledes blev Andelssystemets Banebryder i Danmark. Anledningen var følgende: Sonne var utilfreds med, at Arbejderne ikke kom i Kirke, og da han gerne vilde have dem i Tale, op søgte han dem, da de ikke vilde komme til ham. I Byens Havneskur holdt han saa hver Søndag Eftermiddag Foredrag med efterfølgende Samtale, Spørgsmaal og Svar. Disse Foredrag og Samtaler drejede sig naturligvis om religiøse Emner, men da der en Gang fra en af Tilhørerne blev rettet det Spørgsmaal til Sonne, om han ikke tillige kunde anvise Arbejderne Midler til at tjene Brødet i dette Liv paa en lidt lettere Maade, gav Provsten sig til at studere de engelske Forbrugsforeningers Historie — hvorledes de 28 fattige Vævere i Rochdale i 1844 ved et Indskud af 14 Øre

*) Foredraget gengives her i noget ændret og forkortet Skikkelse.
Nationaløkonomisk Tidsskrift. XXXX.

Landbrugets Andelsvirksomhed.

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening

d. 30. Januar 1902. *)

Af

Folketingsmand M. P. Blem.

Den første danske Forbrugsforening oprettedes i Thisted i 1866. Den stiftedes som bekendt af Byens Præst, Provst Sonne, der saaledes blev Andelssystemets Banebryder i Danmark. Anledningen var følgende: Sonne var utilfreds med, at Arbejderne ikke kom i Kirke, og da han gerne vilde have dem i Tale, op-søgte han dem, da de ikke vilde komme til ham. I Byens Havneskur holdt han saa hver Søndag Eftermiddag Foredrag med efterfølgende Samtale, Spørgsmaal og Svar. Disse Foredrag og Samtaler drejede sig naturligvis om religiøse Emner, men da der en Gang fra en af Tilhørerne blev rettet det Spørgsmaal til Sonne, om han ikke tillige kunde anvise Arbejderne Midler til at tjene Brødet i dette Liv paa en lidt lettere Maade, gav Provsten sig til at studere de engelske Forbrugsforeningers Historie — hvorledes de 28 fattige Vævere i Rochdale i 1844 ved et Indskud af 14 Øre

*) Foredraget gengives her i noget ændret og forkortet Skikkelse.
Nationaløkonomisk Tidsskrift. XXXX.

ugentlig pr. Medlem lægger Grunden til de senere saa verdensberømte engelske Forbrugsforeninger. Han fortæller Arbejderne derom, og de enes snart om at prøve paa at lave noget lignende i Thisted. Saa oprettedes i 1866 den første Forbrugsforening efter Rochdalesystemet, under Navnet »Thisted Arbejderforening«.

Byens Handlende og Næringsdrivende rejste straks en Kamp imod den nye Forening, som de ansaa for at være et uberettiget Indgreb i deres Næring. Adskillige Arbejdere, der vare økonomisk afhængige, maatte træde ud. Navnlige søgte man dog at undergrave Sonnes Stilling, thi ham ansaa man for Sjælen i Foretagendet. Men Kampen øgede kun Sonnes Mod, og Arbejderne stod trofast om ham. Foreningen trivedes og Medlemmernes økonomiske Evne bedredes kendeligt.

Snart følger flere Foreninger efter, og Sonne er utrættelig som Foredragsholder ved Møder, naar der kaldes paa ham for at faa oprettet nye Foreninger. Han skriver en Pjece: »Om Arbejderforeninger«, der gaar fra Haand til Haand som Vejledning, hvor en ny Forening skal oprettes.

Hvorledes den saaledes skabte Bevægelse har udviklet sig, fremgaar af følgende Tal:

I Aaret	1875	fandtes	95	Foreninger	(Medlemstal ukendt)
—	1892	—	547	—	med 75294 Medlemmer
—	1893	—	635	—	(Medlemstal ukendt)
—	1896	—	750	—	(— —)
—	1898	—	837	—	med 130331 Medlemmer
—	1902	—	900	—	med 140000 (efter Skøn).

I 1898 var der kun 8 Foreninger i Købstæderne, (nemlig 1 i Sandvig, 4 i Aarhus, 1 i Thisted og 2 i

Ringkøbing), med tilsammen 4633 Medlemmer, medens alle de øvrige fandtes paa Landet — en ejendommelig Modsætning til England, hvor Forbrugsforeningerne væsentlig have deres Medlemmer i Byerne.

I 1885 oprettedes en Fællesforening for Forbrugsforeningerne paa Sjælland, og i 1888 en lignende for Jylland. Disse to samledes til én i 1896. Siden da har Fællesforeningen solgt Varer til nedennævnte Antal Forbrugsforeninger med den vedføjede Omsætning og Nettoudbytte:

Aar	Foreningernes Antal	Omsætning	Nettoudbytte
1896	310	Kr. 4,176,000	Kr. 107,766
1897	374	— 5,827,000	— 160,002
1898	456	— 7,309,000	— 229,198
1899	523	— 8,750,000	— 304,799
1900	601	— 11,017,000	— 355,657
1901	675	— 13,513,000	— 482,429

Den 1. Januar 1901 ejede Fællesforeningen

paa Reservefondskonto	Kr. 351,230
— Ejendomsafdragskonto	— 185,000
— Kapitalkonto	— 3,366
	<u>Kr. 539,596</u>
Foreningens Andelskapital	— 308,000
Ialt . . .	Kr. 847,596

Det første Andelsmejeri, man véd noget bestemt om, oprettedes 1882 i Landsbyen Hjedding, Ølgod Sogn i Vestjylland. Det var i Grunden Meningen, at Hjedding Mejeri skulde have været et Slags Fællesmejeri, der skulde bearbejde Fløden fra flere Gaarde; men man kendte allerede den Gang Ulemperne ved Fællesmejeridrift, hvorfor man besluttede sig til at prøve at drive Mejeriet »paa Andele«. Forsøget lykkedes, og

Lovene for Hjedding Mejeri have tjent som Mønster for de mange Andelsmejerier, der senere ere oprettede. Neppe anede de vestjyske Bønder, at de ved dette Foretagende skulde give Stødet til en Verdensbevægelse paa Mejeriets Omraade med Danmark som Midtpunkt.

Nu er dansk Andelsmejerismør Verdens fineste Vare, og henter de højeste Priser hjem. Tidligere skelnede man mellem Herregaardssmør og Bøndersmør. Det sidstnævnte betaltes med 70 Øre, naar Herregaardssmørret kostede 1 Kr. pr. $\mathcal{W}$. Nu kan vi slette Ordet »Bøndersmør« af det danske Sprog. Den Vare, der betegnedes med dette Udtryk, eksisterer ikke mere.

Paa Udstillingen i København i 1888 forbavsedes Mejeriverdenen over, at et Andelsmejeri kunde tage Sølvmedalje for sit Smør; ingen havde tænkt sig, at et saa godt Produkt kunde fremgaa af Husmændenes og Gaardmændenes sammenblandede Mælk. For et Aars Tid siden viste Forsøgslaboratoriet $1\frac{1}{2}$ Point højere Gennemsnitskarakter for Andelsmejeriernes end for Herregaardenes Smør. — Ved Landmandsforsamlingen i Odense i 1900 hentede 670 Andelsmejerier alle 46 Sølvmedaljer, 202 af 210 Broncemedaljer og de fleste af 291 »hæderlige Omtaler« hjem af 718 Udstillere. — I Paris Aar 1900 tog de samvirkende danske Mejeriforeningers kollektive Udstilling af 30 Smørprøver — skønt 7 Dage gammelt — højeste Udmærkelse i Konkurrencen med friskkærnet fransk Smør, og Esbjerg Smørpakkeri tog Guldmedalje for sine 20 udstillede Kolli.

Nu viser Englands Statistik for 1901 ifølge »The Grocer«, at Danmarks Indførsel af Smør til England

har udgjort 42,2 % af den hele Indførselsmængde og 46,4 % af Værdien. Det danske Smør er betalt med 99,9 Øre pr. $\bar{u}$, medens andre Landes Gennemsnitspris kun har udgjort 87,2 Øre eller 12,7 Øre mindre pr. $\bar{u}$ Smør, end Danmark har faaet, hvilket for vor Import af lidt over 162 Millioner $\bar{u}$ udgør over 20 $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. For Andelsmejeriernes 137 Millioner $\bar{u}$ Smør udgør det 17,4 Millioner i Overpris.

Hvilken smuk Stilling det danske Smør indtager paa det engelske Importmarked, fremgaar af nedenstaaende Oversigt (efter »The Grocer«).

Indført fra	Englands Import af Smør i 1901		Gennem- snitspris Øre pr. $\bar{u}$
	Mængde i Tusinde Pd.	Værdi i Tusinde Kr.	
Danmark	162.114	162.012	99.9
Rusland.....	38.413	29.962	78.0
Frankrig.....	31.627	30.845	97.5
Holland.....	29.832	27.359	91.7
Kanada.....	21.882	18.345	83.4
Viktoría.....	18.893	16.679	88.3
Sverige.....	18.292	16.393	92.9
Ny Zeeland.....	16.985	14.834	87.3
Forenede Stater.....	15.238	12.474	81.9
Ny Syd-Wales.....	6.046	5.320	88.0
Tyskland.....	2.739	2.719	99.3
Andre Lande.....	13.263	11.842	89.3

I de første Par Aar efter at Andelsmejeriet i Hjedding var bygget, oprettedes ikke mange, men fra 1887 til 1889 byggedes flere hundrede Mejerier aarlig. Nu er der 1057, som med Inventar og Maskiner antages

at have kostet ca. 28 Mill. Kr. De ejes af ialt c. 140,000 Andelshavere, og bearbejde Mælken af c. 850,000 af Landets 1,011,000 Køer. Der blev i Aaret 1900 bearbejdet 3700 Mill. $\bar{w}$ Mælk og produceret c. 137 Mill. $\bar{w}$ Smør til Værdi 133 Mill. Kr.

Danmarks første Andelsslagteri stiftedes i Horsens i 1887. Anledningen var følgende. Til Horsens Jernbanestation kom Bønderne et Par Gange om Ugen kørende med deres Svin, der skulde til Hamborg, men de maatte betale 35 Øre pr. Gris i Vejpenge, og de kunde ikke slippe af med Grisene uden Drikkepenge, saa at de ialt maatte udrede en Afgift af ca. 50 Øre pr. Gris. Efter at man forgæves havde klaget herover til Jernbaneautoriteterne og Indenrigsministeriet, rejstes der en Bevægelse blandt Omegnens Landmænd for Oprettelsen af et Slagteri efter Andelssystemet. Til Anlægs- og Driftskapital budgetteredes en Sum af 200,000 Kr., og man beregnede, at denne Kapitals Forrentning og Amortisering vilde kunne dækkes ved det, der sparedes i Vejgebyr og Drikkepenge.

Slagteriet i Horsens ordnedes saa demokratisk, at ingen Andelshaver maatte have mere end 2000 Kr. Andele, for at Slagteriet ikke skulde komme paa Kapitalisthænder. Men i flere Aar slagtedes der heller ikke andet end »Venstresvin«; ingen »Højresvin« fandt Vej ud til det Etablissement. Det var først efter at Menneskenes Børn havde begyndt at vise større Fordragelighed imod hinanden i Politik, at Svinene fra begge Sider kunde følges ad paa deres sidste Rejse og blive slagtede sammen med Andelskniven.

Andelsslagterierne havde i Begyndelsen en haard

Kamp at bestaa imod Privatslagterierne, der vilde knuse dem i Fødselen, og i det hele taget vare Betingelserne ingenlunde gunstige for den nye Bevægelse. Der stod jo ikke uddannede Slagteribestyrere ledige paa Torvet, ofte maatte man nøjes med at tage Direktøerne fra Privatslagteriernes Kontorpulte; kunde man saa faa en tysk Slagtermester, var det godt. Faglærte Arbejdere fandtes ikke, man maatte tage hvem man kunde faa. Penge kunde man vanskelig faa at laane. I alt Fald vilde vore fineste Pengeinstituter nødigt indlade sig paa Kapitalanbringelser i saadanne Forretninger. Og under disse Forhold maatte Andelsslagterierne straks optage en haard Konkurrence med Privatslagterierne, der betalte 2 à 3 Kr. mere pr. Gris. Men Andelsslagterierne have klaret Vanskelighederne over Forventning. Takket være Bøndernes Sammenhold og Kærlighed til deres Andelsforetagender, gennemførtes Principet Betaling efter slagtet Vægt og Kvalitet, og det har Privatslagterierne trods deres Dygtighed og deres Kapital aldrig hidtil magtet at gennemføre. Og saa maa man beundre Andelsslagteriernes Direktører, fordi de, trods mangelfuld Uddannelse, har kunnet kappes med Privatslagterierne om Mesterskabet, saaledes at Andelsflæsket ligesom Andelssmørret er blevet en prima Vare paa Verdensmarkedet. Paa Verdensudstillingen i Paris i 1900 hentede Andelsslagterierne sig en Guldmedalje for deres kollektive Udstilling.

I 1887 oprettes vort første Andelsslagteri. Nu er der 26, hvis Anlægs- og Driftskapital udgør $6\frac{1}{2}$ Mill. Kr. og som ejes af 64,900 Andelshavere. Der slagtedes i det sidst forløbne Aar 651,261 Svin og c. 12,100 Stkr. Kreaturer, til en samlet Værdi af c. 39 Mill. Kr.

Nærmere om Udviklingen af Andelsslagterierne og deres Virksomhed fremgaar af følgende Oversigt:

Aar	Slagteriernes Tal	Antal slagtede Svin	Omsætning Tusinder Kr.	Gennemsnitspris pr. Svin
1888	1	23,407	1,022	43,7 Kr.
1889	8	131,548	6,891	52,4 —
1890	10	147,455	7,819	53,0 —
1891	14	269,743	13,581	50,3 —
1892	14	297,641	17,291	58,1 —
1893	14	317,785	19,157	60,3 —
1894	15	385,731	20,244	52,5 —
1895	17	328,811	22,919	43,3 —
1896	20	626,854	25,567	40,8 —
1897	25	583,420	29,131	49,9 —
1898	25	601,039	29,309	48,8 —
1899	25	729,171	31,215	42,8 —
1900	26	675,200	35,216	52,2 —
1901	26	651,261	36,800	59,0 —
Ialt	—	5,769,066	296,162	—

Danmarks Stilling som Flæskeleverandør til det engelske Importmarked fremgaar af nedenstaaende Oversigt:

	Englands Import af Bacon i 1901		Gennemsnitspris Øre pr. Pd.
	Tusinde Pd.	Tusinde Kr.	
Fra Danmark, ...	107,682	58,544	54,4
— Forenede Stater	430,800	167,531	39,0
— Kanada	40,468	16,680	41,2
— Andre Lande	6,944	3,228	46,5
Ialt	585,894	245,983	—

Gennemsnitsprisen for dansk Bacon (54,4 Øre pr. Ø) var altsaa 15 Øre højere end Gennemsnitsprisen for Bacon fra samtlige andre Lande (39,4 Øre). Danmark har efter den engelske Statistik i 1901 sendt England 18,4 % af Varens Mængde og faaet betalt 23,8 % af dens Værdi; den Overpris, vi har faaet for vort Bacon, udgør 16,152,000 Kr. mere, end hvis vi kun havde faaet den Gennemsnitspris, andre Lande opnaaede.

I Begyndelsen af Firserne solgte Danmark Æg for et Par Millioner Kroner om Aaret, men vore Æg vare nærved at blive usælgelige paa Londonermarkedet. Deres Renommé var ikke stort bedre end russiske Ægs, thi først gemtes de i Hønserejerne, der ikke altid var rene, saa gemte Husmødrene dem i deres Kasser eller Kurve; ingen tænkte paa, at det hastede saa meget med at blive af med dem; endelig gemte Købmændene dem, ofte ved Preservering, saa at det er forstaaeligt, at danske Æg ikke som nu var ensbetydende med friske Æg. Det var først i 1895 at »Dansk Andels-Ægekspport« stiftedes. Principet er at skaffe Garanti for, at de Æg, der udføres, ere friske, og denne Garanti søges opnaaet gennem det bekendte System med Stempling af Ægene. Selskabets Love byder sine 30,000 Medlemmer daglig at indsamle Ægene friske af velholdte rene Hønserejer, ellers idømmes Vedkommende indtil 10 Kr. i Mulkt. Af det stemplede Ægs Kreds- og Løbenummer vil man altid kunne finde den Synder, der har leveret et fordærvet Æg. Dette System har hjulpet.

Flere af vore Andelsslagterier eksportere Æg efter samme System. I det sidste Aar have Andelsslagte-

rierne og Dansk Andels-Ægeksport tilsammen solgt 13,2 Millioner $\text{\AA}$ g til en Værdi af 5,94 Mill. Kr.

Indført fra	Englands Import af Æg i 1901 iflg. »The Grocer«		Gennemsnitspris Øre pr. Snes
	Tusinde Snes	Tusinde Kr.	
Danmark.....	18,116	21,013	116
Rusland.....	26,953	21,855	81
Tyskland.....	17,731	16,211	92
Frankrig.....	10,837	12,600	116
Kanada.....	4,321	4,628	110
Belgien.....	15,454	14,575	94
Andre Lande.....	9,025	8,590	95
Ialt...	102,337	99,472	—

Gennemsnitsprisen for Æg — Danmark undtagen — var 94,2 Øre pr. Snes eller 22 Øre mindre end for danske Æg, der betales med 116 Øre pr. Snes. Danmark har ifølge ovenstaaende leveret 17,7 $\%$ af hele Englands Æg-Import og faaet 21,1 $\%$ af Værdien derfor. Vor Overpris for Æg udgør 3,995,000 Kr. mere, end hvis vi kun havde faaet andre Landes Gennemsnitspris.

Omsætningen i 1901 udgjorde for	Pd. Æg	til Værdi Kr.
Dansk Andels-Ægeksport.....	7,350,000	3,300,000
Esbjerg Smørpækkeris Ægeksport var	2,183,000	972,000
Frederikssunds Slagteris — —	1,590,000	710,000
Kalundborg — — —	750,000	320,000
Slagelse — — —	679,000	300,000
Roskilde — — —	745,000	340,000
Ialt...	13,297,000	5,942,000

Hvis Danmark i 1901 kun havde faaet samme Pris for Smør, Flæsk og Æg som andre Landes Gennemsnitspris paa det engelske Marked, saa havde vi faaet

20,588,000	Kr.	mindre	for	vort	Smør
16,152,000	—	—	—	—	Flæsk og
3,995,000	—	—	—	—	vore Æg
<hr/>					
Ialt	40,735,000	Kr.	mindre	for	Smør, Flæsk og Æg.

Denne Gevinst paa over 40¹/₂ Million Kroner kan Danmark hovedsagelig takke Andelssystemet for. Andre Lande har lagt Told paa Landbrugsprodukter, for at Landbruget kunde klare sig. At vi foretrækker vort eget System, der ikke beskatter Medborgerne ved Lovbud om at betale en Vare med højere Pris, end den er værd, det tænker jeg er til Gavn for hele Landet.

Følgende tabellariske Oversigt (efter Uddrag af Statistisk Tabelværk) viser paa slaaende Maade Andelssystemets Vækst med tørre, solide Tal. (Se omstaaende Tabel).

Da de jyske Købmænd midt i Halvfemserne oprettede »Jysk Korn- og Foderstofkompagni«, hvori Bønderne saa en Ringdannelse, der betød højere Pris for Forbrugerne, greb de jyske Bønder til Andelssystemets Nødværge og satte deres brede Ryg imod Ringen. Jysk Andels-Foderstof-Forretning stiftedes saaledes i 1898 med 28 Kredse og ca. 26,000 indtegnede Kør. Garantien for Andelskapitalen udgør 2 Kr. pr. Ko. Foreningen havde i det 1ste Aar indkøbt 24 Mill. Ø Foderstoffer til en Værdi af 1,1 Mill. Kr. I Juni 1901 var der 11,000 Medlemmer. I det sidste Aar udgjorde Omsætningen 72 Mill. Ø Foderstoffer til Værdi 3,9 Mill. Kr.

Aar	Værdi af Overskudsudførsel, d. e. Udførsel af indenlandske Varer ÷ fremmede Varer indgaaet til Forbrug			
	Svin, Grise, Flæsk	Smør	.Eg	Ialt
	Tusinder Kr.	Tusinder Kr.	Tusinder Kr.	Tusinder Kr.
1881	23,516	18,642	1,678	43,836
1882	28,311	21,920	2,161	52,392
1883	31,156	25,841	2,506	59,503
1884	32,664	24,006	3,138	59,808
1885	21,514	22,889	3,245	47,648
1886	22,039	23,764	3,940	52,743
1887	27,286	32,664	4,566	64,516
1888	28,557	41,046	4,253	73,856
1889	28,267	52,635	4,909	85,811
1890	31,177	63,817	5,719	100,713
1891	39,613	66,089	6,105	111,807
1892	44,174	66,722	7,161	118,057
1893	37,172	69,134	6,531	112,837
1894	42,353	70,732	7,342	120,429
1895	45,044	78,955	7,241	131,240
1896	41,733	82,822	9,034	133,589
1897	52,789	88,749	11,744	153,282
1898	47,707	100,692	12,542	160,941
1899	53,037	108,075	15,577	175,689
1900	58,206	109,550	16,590	184,346
1901	59,240	121,900	19,520	200,660

Øernes Andelsforretning til Indkøb af Foderstoffer oprettedes i Fjor. Den har 52 Kredse; Omsætning 600,000 Kr.

Endvidere findes der Smørsalgsforeninger rundt omkring i Landet, hvoraf Danske Landmænds Smør-eksportforening med en Omsætning af 9 à 10 Millioner Kroner er den største, og derefter Dansk Andels-

Smørpakkeri i Esbjerg med 7 à 8 Millioner Kroners Omsætning.

Gødningsforeningerne, som findes spredt omkring i Landet, have nu begyndt at slutte sig sammen til Fællesindkøb af Varer.

Tilsammen har de danske Andelsforetagender et Medlemsantal af over 400,000, hvis Produktion af Smør, Flæsk og Æg andrager ca. 178 Millioner Kroner, og vore Indkøbsforeningers Omsætning udgør 33 à 34 Millioner Kroner, ialt et Beløb af 210 à 212 Mill. Kr. En ret imponerende Virksomhed, skabt i Løbet af en Snes Aar. Thi Danmarks samlede Udførsel i Aaret 1901 udgjorde kun 292 Millioner, og Danmarks Vareindkøb 397 Millioner Kroner.

Ligesom Forbrugsforeningerne har deres Fællesbestyrelse, har over Halvdelen af Andelsmejerierne deres Amtsforeninger under en Fællesbestyrelses Ledelse. De 26 Andelsslakterier har ligeledes en Fællesbestyrelse samt et Fælleskontor i København.

Andelsudvalget består af 10 Medlemmer, der repræsenterer hele Fællesvirksomheden baade for Produktionsforeningerne og Indkøbsforeningerne. Andelsudvalget er Medlem af Verdensandelsforeningen »The international co-operative alliance« med Sæde i London.

Andelssystemet har ikke alene haft sin store Betydning i økonomisk Henseende, men ogsaa socialt. Aldrig er en Samfundsreform gaaet saa langt ned og har taget de smaa ved Haanden, som Andelssystemet har gjort. Stavnsbaandets Løsning 1789 gjorde Gaardmændene frie og lykkelige, men Husmanden fik ingenting. Andelssystemet derimod har bragt de mindste

Landbrugere forholdsvis den største Fordel. Statistikens Tal viser, at Husmandshartkornet er 50 % mere værd end Gaardmandshartkornet. Andelssystemet har navnlig bragt de smaa Hjem større Velvære og Lykke, det giver Kærlighed til det lille Hjem, der ved Spar-somhed og Flid kan føde sin Familie. Det giver Selv-følelse for Husmanden saavel som for Gaardmanden at kunne løfte i Flok og møde til Generalforsamlingen som Medejer af Mejeriet og Slagteriet med Andels-bogen i Lommen, der viser Bedriftens Indtægtsforøgelse, gennem Andelssystemet, med tørre, solide Tal.

Gennemførelsen af denne Plan, at samle alle fra Hytten til Borgen med lige Del i Indtægt og Udgift i Forhold til deres Produktion, det er en Samvirken af fælles Kræfter for at faa det højeste Udbytte af den danske Jord; det giver et Sammenhold mellem store og smaa Landmænd, en Udjævnen af gamle Stridig-heder, som intet andet System nogensinde har været i Stand til at gennemføre.

Derfor eiser danske Landmænd deres Andels-system højt, fordi det har bragt dem saa store Fordele, og de tror fremdeles, at Andelssystemet er Vejen til Held og Lykke for det danske Landbrug.

Til Foredraget knyttede sig en Diskussion. Af de her faldne Udtalelser fremhæves følgende:

Sekretær Winkel sluttede sig til Indlederens Ros over Fællesforetagenderne. Dog gik Indlederen vistnok for vidt, naar han godskrev Andelssystemet hele det Beløb, der udgør Forskellen mellem vor og Udlandets Middelpriis. Det maatte jo dog erindres, at ogsaa før

Andelssystemets Fremkomst havde vort Landbrug staaet højt. Til Grund for det nævnte System laa desuden en almindelig Bevægelse blandt Bønderne for at gøre noget mere end før, saa at Indtægterne kunde komme op paa Højde med Udgifterne, thi medens de sidste var blevne staaende, var de første gaaet betydelig nedad. De Bestræbelser, man da gjorde sig, fik paa den anden Side stærk Fart ved Andelssystemet. Bevægelsen for dette havde dog snarest været for hurtig; paa flere Punkter var vi komne længere, end egentlig sundt var. Saaledes kunde vi uden Skade nedlægge omtrent en Tredjedel af vore Mejerier og omdanne dem til Skummestationer. Ogsaa Slagterierne burde formindskes i Tal. En Fejl ved Mejerierne var det, at man afregnede al Mælk ens; Mælken burde betales efter sit Fedtindhold, ganske som man paa Slagterierne betalte Svinene efter Kvalitet.

Grosserer Muus vilde understrege Indlederens Paa-visning af Andelsforetagendernes sociale Betydning. Som Provinskøbmand havde Taleren haft rig Lejlighed til at se denne. Tidligere havde Bonden kun daarlig forstaaet at gøre sine Indkøb, f. Eks. af Foderstoffer, men naar han nu gennemser sin Afregning med Andelsmejeriet, har han Lejlighed til at se og bedømme ikke alene sit eget Udbytte, men ogsaa sine Naboers, og han kan tillige danne sig en Dom om de Resultater, Indkøbene af Foderstoffer give. Herved fremkaldes en Kappelstrid, som i væsentlig Grad har bidraget til at højne Standen. — Naar Indlederen havde fremhævet den lange Vej til Byen som Forklaringsgrund til, at Forbrugsforeninger havde dannet sig i saa stort Antal ude paa Landet, vilde Taleren dog pege paa et andet Punkt, der formentlig havde spillet en meget betydelig Rolle i dette Forhold; det var Forbudet mod Omløben med Varer. Købmanden havde kun Ret til at køre ud paa Landet med bestilte Varer, men ikke Lov til at medbringe andre, selv om han vidste, at han kunde sælge dem. Dette havde i høj Grad skadet Byernes Handel. — Det var vel sandt, at Disciplinen indenfor Andelsselskaberne havde haft stor Betydning; men det maatte ikke overses, at der ogsaa heri laa en stor Fare: den næsten ubegrænsede Magt hos de ledende. Der manglede ikke Eksempler paa, at denne Magt var bleven misbrugt.

Direktør for Dansk Andels-Ægekspert, Møller, hævdede, at ved vor Ægudførsel skyldtes den højere Pris, vi fik fremfor andre Lande, saa godt som udelukkende Andelssystemet. En god Side ved dette var det endvidere, at det i særlig Grad havde gavnet vore Husmænd, som i vid Udstrækning havde lagt sig efter Ægproduktion, siden denne var bleven mere lønnende paa Grund af den forbedrede Kvalitet. Overfor Grosserer Muus bemærkede Taleren, at ganske vist havde Andelsforetagenderne skadet Byernes Købmænd, men Samfundet som Helhed havde vundet derved. Grunden til Forbrugsforeningernes Trivsel paa Landet var ikke alene at søge i Forbudet mod Omløben med Varer; Hovedaarsagen var den forøgede Oplysning blandt Landbefolkningen, hvori Højskolerne havde en saa væsentlig Del. Den Dag kom nok, da Forbrugsforeningerne ogsaa bleve almindelige i Købstæderne. Hele Andelssagen virker opdragende og øger Ansvarsfølelsen.

Indlederen takkede for de faldne Udtalelser. Det var jo ikke nogen let Sag for ham at se Andelssystemet fra den kritiske Side, og denne havde han derfor ladet ligge. Den Kritik, der var fremkommen her, havde dog været meget mild. Naar Sekretær Winkel hævdede, at vi ogsaa før Andelssystemets Fremkomst havde forstaaet at producere godt Smør, havde han utvivlsomt Ret; men hvad Taleren havde ønsket at slaa fast var, at vore Husmænd nu gennem Andelsmejerierne producere bedre Smør end de store Landbrugere. Det var sandt, at der endnu var mange Opgaver for Andelsbevægelsen at tage op; vi var i det hele taget nødt til vedvarende at søge videre fremefter, thi ellers løb vi Fare for at blive distancerede af Udlandet. Sekretær Winkel havde fuldstændig Ret i, at Mælken burde betales efter Fedtindhold. Taleren kunde ganske slutte sig til Grosserer Muus's Bemærkning om, at Lederne undertiden havde haft for stor Magt og at man havde vist dem for megen Tillid, f. Eks. ved en alt for lemfældig Revision, men dette var vel et Forhold, som man nu, belært af Erfaringen, vilde raade Bod paa i Fremtiden.